

Milieuactivisme in een stedelijk kader: Lokale milieubewegingen in Gent

Een kwalitatief onderzoek in het kader
van een masterproef sociologie

Laura Bodyn

Een masterproef in de sociologie, dat móét wel over een maatschappelijk relevant thema gaan. De leefbaarheid van onze steden, gekaderd in het ecologisch draagvlak van de planeet, leek me ten zeerste relevant en actueel. Toen ik vorig jaar als masterstudente sociologie aan de universiteit Gent moest beslissen waarover ik mijn masterproef zou schrijven, dacht ik vrij snel aan lokale milieubewegingen. Al een aantal jaar sterk sympathiserend met alles wat groen en geëngageerd was, leken dit soort bottom-up-initiatieven me de ideale basis voor de transitie naar een duurzame stad en een algemeen beter leefmilieu. Ik wilde die persoonlijke interesse gebruiken om een objectief en representatief onderzoek te doen naar de successen en minder succesvolle aspecten van deze bewegingen en hun milieuacties. De stad Gent zorgde voor een interessante smalle focus. Dankzij dit onderzoek leerde ik als insider alle grote en kleine successen, en ook de problemen van twee lokale milieubewegingen in Gent kennen.

Gent is de tweede grootste stad van Vlaanderen en wordt vaak bejubeld om haar niet te evenaren charme. Inwoners van Gent zijn vaak lyrisch over hun stad omdat deze zo jong, bruisend en vol energieke bottom-up-initiatieven is. Omdat ze zo veel fijne plekje heeft, van het natuurreservaat de Bourgoyen aan de rand tot de bruine cafés in het centrum en de multiculturele wijken ertussenin. Vroeg in de ochtend verandert Gent in een ware mierenhoop wanneer de inwoners zich naar het werk begeven en de jongere generaties naar school trekken. Velen doen dat stevast met hun trouwe tweewieler. Het fietspad naast de Coupure verandert in een ware fiets-o-strade: overal zie je jonge hippe ouders die hun kroost met een bakfiets, slalomend tussen het verkeer, naar school brengen.

Gent kent ideologisch een sterke linkse onderstroom. Dit is te zien in het stadsbestuur, dat bestaat uit politici van Sp.a, Groen en Open Vld, maar waarschijnlijk nog meer in de broeihaard van jonge progressieve organisaties die de stad rijk is.

Natuurlijk is de stad geen utopie, ze kent haar eigen problemen. Naast de sociale uitdaging is er de milieuproblematiek, gaande van luchtkwaliteit, mobiliteit tot het meer algemeen leefmilieu van de stad. Gent heeft bijvoorbeeld de slechtste luchtkwaliteit van heel Vlaanderen; de luchtvervuiling werd onder andere al gemeten met behulp van klimopblaadjes die de inwoners zelf konden binnenbrengen. Ook op mobiliteitsvlak heeft Gent te kampen met een aantal fundamentele problemen. Er is bijvoorbeeld een afrit van de autosnelweg die het verkeer recht het stadscentrum in voert. Deze afrit moedigt chauffeurs aan om niet aan de rand van de stad te parkeren, maar met de auto tot in het stadscentrum te rijden en daar in een ondergrondse parking te parkeren, wat voor een groot deel mee verantwoordelijk is voor de verkeersopstoppingen en slechte

luchtkwaliteit in het centrum. Ook de havenindustrie zorgt voor heel wat luchtvervuiling. Recent is er op de site van Flanders Expo, ten zuiden van de stad, een nieuw shoppingcenter gepland, *the Loop*. Deze nieuwe ontwikkeling kan tot nefaste verkeersstromen en faillissementen van handelaars in de binnenstad leiden.

Een duurzame universiteit maakt in het geval van Gent een belangrijk deel uit van een duurzame stad. Door haar zeer uitgebreide personeelsbestand en haar tienduizenden studenten is het beleid van de universiteit erg invloedrijk. Ze kan bijvoorbeeld inspanningen doen om duurzamere voeding aan te bieden in haar studentenrestaurants, om op alle faculteiten recto verso printen de norm maken, ze kan haar werknemers en studenten via campagnes aanmoedigen om zich met de fiets of het openbaar vervoer te verplaatsen, ...

Voor mijn thesisonderzoek selecteerde ik twee Gentse milieuorganisaties, namelijk het Gents Milieufrent en UGent1010, omdat ze zo typisch Gents zijn en exclusief gericht op milieu en duurzaamheid in een stedelijke context. Het Gents Milieufrent is een regionale milieubeweging die vooral via positieve acties opkomt voor een duurzamere, meer leefbare stad. UGent1010 is een studentenvereniging die op verschillende manieren ijvert voor een milieuvriendelijker universiteit. Deze twee Gentse milieubewegingen bewijzen dat er met lokale acties en door middel van kleine stappen en samenwerking met andere organisaties toch wel vooruitgang kan worden geboekt.

Ik legde diepte-interviews af met verschillende prominente leden van beide milieuorganisaties, meestal binnen de gemoedelijke sfeer van een koffiehuis. De interviews vonden altijd plaats in een vertrouwelijke sfeer, de leden van de twee milieuorganisaties waren dan ook heel eerlijk over hun bevindingen rond de beweging, en over welke aspecten zij nog voor verbetering vatbaar vinden. Het waren stuk voor stuk fijne gesprekken met kritische en gedreven mensen, die een exclusieve inblik boden in wat zich roert binnen de Gentse milieubeweging.

Succesfactoren

Een deel van de Gentenaren draagt Gentse milieubewegingen een warm hart toe, en de sympathie van het publiek is een belangrijke factor in hun succes, maar er zijn nog vele andere factoren die tot het succes van milieubewegingen bijdragen. Uit wetenschappelijke literatuur rond het succes van sociale bewegingen komen vijf belangrijke voorwaarden naar voor: voldoende leden en/of vrijwilligers aantrekken, de leden/vrijwilligers blijvend motiveren om zich in te zetten, media-aandacht voor de organisaties en hun acties, sensibilisering van het publiek en beleidsbeïnvloeding (Snow et al., 1980; Simon et al., 1998; Ryan et al., 2001; Lester & Hutchins, 2009; Carroll & Ratner, 1998).

Milieubewegingen proberen op verschillende manieren voldoende leden en vrijwilligers aan te trekken. Het Gents Milieufrent werft nieuwe leden en vrijwilligers door op evenementen met een infostandje aanwezig te zijn, eventueel extra aantrekkelijk gemaakt door gratis soep uit te delen of door een eyecatcher, zoals een *parklet*, een aanhangwagen omgebouwd tot miniparkje met planten en bankjes, die een parkeerplaats omtoert tot groene ruimte en ontmoetingsplaats. Verdere promotie verloopt via de website en de facebookpagina. Door opmerkelijke artikels rond GMF-acties in de media kan het GMF ook op de goedkeuring van het publiek en op nieuwe leden rekenen.

UGent1010 werft de meeste van haar nieuwe leden via een algemene vergadering in het begin van het jaar waarop alle studenten uitgenodigd worden via e-mail. Verder speelt bij beide organisaties mond-tot-mondreclame een niet te onderschatten rol: vele vrijwilligers komen er terecht via vrienden of kennissen.

Om succesvol te kunnen blijven op langere termijn is het van groot belang deze leden/vrijwilligers blijvend te motiveren om zich in te zetten. Hier wringt het schoentje bij sommige milieubewegingen: ze weten niet goed hoe ze dit kunnen bereiken en hebben er geen vaste strategie voor. Belangrijke factoren voor de blijvende motivatie van vrijwilligers blijken onder andere van sociale aard: een goede groepssfeer binnen de organisatie, en het gevoel hebben van te werken aan een betere wereld (Simon et al., 1998; Ryan et al., 2001).

Zowel bij het GMF als bij UGent1010 wordt vastgesteld dat vrijwilligers soms afhaken omdat ze te weinig gemotiveerd zijn. Naar de oorzaken hiervan kunnen de organisaties enkel gissen. Er zijn aanwijzingen dat het afhaken van vrijwilligers te maken kan hebben met een te zwakke sociale motivatie. Als vrijwilligers niet snel het gevoel hebben dat ze opgenomen worden in een toffe groep mensen, waarin ze vriendschappen kunnen opbouwen, zullen ze minder geneigd zijn zich blijvend in te zetten voor een organisatie.

Het GMF en UGent1010 proberen dan ook constant om deze goede groepssfeer te creëren en te behouden via leuke vrijwilligersactiviteiten. Maar de vraag is of dit de enige oorzaak is van het afhaken van vrijwilligers en of de inspanningen van de organisaties hieromtrent voldoende zijn. Een persoonlijke opvolging van de vrijwilligers zou kunnen helpen, al wordt het moeilijk om daarvoor binnen de organisaties voldoende tijd en middelen te vinden.

De twee belangrijkste doelen van milieuacties zijn meestal sensibilisering van het publiek en beleidsbeïnvloeding. Of sensibilisering van het publiek daadwerkelijk gebeurt, is moeilijk te meten, maar er kunnen wel zaken afgeleid worden uit de interesse of desinteresse die het publiek voor een specifieke actie toont. Er valt trouwens in het algemeen een tendens te ontwaren van meer bewustzijn over thema's als duurzaamheid en we zien ook serieuze pogingen om de levensstijl aan te passen.

Of beleidsbeïnvloeding succesvol is, is iets gemakkelijker vast te stellen, maar is toch allesbehalve vanzelfsprekend. Beleidsveranderingen worden immers bijna nooit door één enkele gebeurtenis of actie veroorzaakt. Het is eerder een algemene mentaliteitsverandering of een samenspel van druk, uitgevoerd door verschillende groepen in de samenleving, die aanpassingen in het beleid veroorzaken. Deze beide doelen kunnen onder andere bereikt worden via positieve aandacht in de media voor de acties en de organisaties zelf. De media zijn voor het GMF heel belangrijk om duiding te geven bij hun acties en om misstanden aan te klagen. Voor beide organisaties zijn sociale media onontbeerlijk. Dit kanaal is onmisbaar geworden voor mobilisatie rond gelijk welk thema.

Om succesvol te kunnen blijven op langere termijn is het van groot belang de vrijwilligers blijvend te motiveren. Hier wringt het schoentje: sommige milieubewegingen weten niet goed hoe dit te bereiken en hebben er geen vaste strategie voor.

Het GMF en UGent1010 organiseren consequent milieufacties rond thema's die zij actueel belangrijk vinden. Ze belichten de problemen vaak op een ludieke manier en stellen ook meteen alternatieven voor. Hier volgen enkele voorbeelden.

Gentse milieubewegingen in actie

UGent1010 hangt het principe aan dat campagnes met een positieve toon meer succes hebben dan campagnes die de negatieve gevolgen van milieuvervuiling benadrukken.

De organisatie ondervond dit aan den lijve in het najaar van 2014, toen zij een project op poten zette over de plasticproblematiek aan de universiteit. Het *no plastic project* focuste vooral op de gratis plastic bekertjes bij de drinkwaterfontein in de studentenrestaurants. Dat er gratis drinkwater beschikbaar is in de studentenrestaurants is een heel goede zaak, maar UGent1010 ging helemaal niet akkoord met de plastic bekertjes die een grote afvalberg veroorzaken. De evaluatie van dit project achteraf was niet zo positief, enerzijds omdat te weinig vrijwilligers zich er actief voor hadden ingezet, maar anderzijds ook omdat de toon te negatief was. Er werd volgens sommige vrijwilligers te veel gefocust op de negatieve gevolgen van de afvalberg, en te weinig op positieve alternatieven. Intussen blijkt de actie toch gedeeltelijk succesvol omdat nu een bijdrage van 10 cent wordt gevraagd voor een plastic bekertje, wat een ontradings-effect heeft. De UGent heeft sinds vorig jaar ook een eigen drinkbus, die gratis aan de studenten uitgedeeld wordt in het begin van het academiejaar. Deze gevolgen kunnen een samenspel zijn van de acties van UGent1010 en het algemene streven van de universiteit naar meer duurzaamheid.

Een zeer positief aangepakte actie van alweer enkele jaren geleden was de promotie van vegetarisch voedsel bij de studenten en in de studentenrestaurants. Door gratis zelfgemaakte vegetarische hapjes uit te delen, maakten studenten kennis met vegetarisch voedsel. Het resultaat: 'de omgekeerde dag' als proefproject, waarin er op elke donderdag meer vegetarische gerechten verkrijgbaar zijn dan gerechten met vlees of vis; normaal is het omgekeerd. Ondanks de goede resultaten – studenten aten effectief meer vegetarisch – schafte de UGent dit initiatief na een semester terug af. Hierop volgde een nota voor het beleid van de universiteit met wenselijke aanpassingen om tot duurzamere studentenrestaurants te komen. Een van de resultaten: het broodje tonijn werd ingewisseld door een vegetarisch broodje; tonijn is immers zwaar overbevist en dit brengt maritieme ecosystemen in groot gevaar.

Een ander succes dat UGent1010 boekte in samenwerking met het beleid van de universiteit was er één in het kader van het *urban miningproject*. Er werden toen over de hele universiteit gele tonnen geplaatst voor het inzamelen van oude gsm's zodat deze gerecycleerd worden. De tonnen staan er nog steeds en de oude gsm's worden door de universiteit naar een recyclagecentrum gebracht.

Ook het GMF zet allerlei acties op om van Gent een duurzamere stad te maken en probeert vaak via de media druk uit te oefenen op het beleid. Een voorbeeld is fietspaden schilderen op plekken waarvan zij vinden dat het voor de veiligheid van fietsers noodzakelijk is dat er reglementaire fietspaden komen. Deze fietspadenacties waren heel succesvol: op negen van de tien plaatsen waar het GMF een fietspad schilderde, legde de stad er later ook effectief één aan.

Een heel zichtbare actie was de wittelakensactie van een aantal jaar geleden, een aanklacht tegen het fijn stof in de stad. Inwoners van de stad werden toen aangemoedigd

om witte lakens uit hun ramen te hangen. Na verloop van tijd werden deze lakens erg vuil door de uitstoot van het verkeer. Bij deze actie is het moeilijker te stellen dat ze echt dingen veranderd heeft binnen een korte tijd, omdat de luchtkwaliteit in een stad verbeteren toch een werk van langere adem is dan een paar fietspaden aanleggen. De witte lakens-actie was echter wel een goede bewustmaking; zowel burgers als opinie-leiders en beleidsmakers werden met hun neus op de feiten gedrukt over wat zij elke dag in Gent inademen.

De naar eigen zeggen grootste en meest serieuze actie die het GMF ooit al gevoerd heeft, is hun huidig project rond *the Loop*, het nieuwe shoppingcenter dat gepland is aan de site van Flanders Expo ten zuiden van Gent. Voor deze actie vormde het GMF een eerder ongebruikelijke alliantie met UNIZO. Beide organisaties ijveren voor een andere economische invulling van deze site, omdat de ene vreest voor extra verkeersstromen die de geplande infrastructuur niet zal kunnen slikken en een slechte bereikbaarheid met het openbaar vervoer of de fiets, en de andere vreest voor faillissementen van handelaars in de binnenstad die door deze nieuwe ontwikkeling aan de rand minder klanten aantrekken.

Zowel UGent1010 als GMF beseft goed dat ingrijpende veranderingen realiseren tijd kost, en dat deze veranderingen niet het werk zijn van één milieuorganisatie. Ze zijn het resultaat van een samenloop van inspanningen van verschillende drukkingsgroepen en een bredere mentaliteitsverandering in de samenleving. Milieuactivisten van lokale bewegingen voelen zich dan ook vaak deel van een groter geheel van organisaties die streven naar een betere wereld (Schlembach 2011). Kleine milieubewegingen in Gent vormen onderdeel van een grote transitiebeweging die zich door middel van allerlei lokale bewegingen en acties inzet voor een duurzamere maatschappij. Stap voor stap en met vallen en opstaan.

Ondanks de vele ontmoedigende berichten is er een tendens te zien die op steeds meer aandacht voor milieuthema's wijst. Mensen zijn zich almaar

meer bewust van milieuproblemen en velen proberen ook hun persoonlijke consumptiepatroon duurzamer te maken. Het werk van milieuorganisaties speelde hier door de jaren heen een belangrijke rol in. Stedelijke organisaties zoals het GMF en UGent1010 dragen hun steentje bij.

Zowel UGent1010 als GMF beseft goed dat het bewerkstelligen van ingrijpende veranderingen realiseren tijd kost, en dat deze veranderingen niet het werk zijn van één milieuorganisatie.

Bio

Laura Bodyn is masterstudente sociologie aan de UGent en vrijwilligster bij denktank Oikos.